

Лекція

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

ПЛАН

1. Поняття права міжнародних організацій.
2. Поняття та ознаки міжнародної міжурядової організації. Міжнародна провосуб'єктність міжнародних міжурядових організацій.
3. Класифікація міжнародних міжурядових організацій.
4. Організація Об'єднаних Націй: цілі, принципи, структура.
5. Організація з безпеки і співробітництва в Європі.
6. Організація Північноатлантичного договору.
7. Рада Європи.
8. Співдружність Незалежних Держав.

1. Поняття права міжнародних організацій

Право міжнародних організацій – це галузь міжнародного права, принципи і норми якої визначають порядок утворення міждержавних органів та організацій, а також їх статус і функції.

У більшості випадків правом міжнародних організацій не охоплюються норми про міжнародні конференції та інші міжнародні органи. Однак, за своєю природою і функціями і конференції, і органи досить близькі до організацій. У літературі зустрічається думка, що існує певний «генетичний» зв'язок між конференціями і організаціями. Наприклад, сесійно діючі конференції дуже близькі до організацій і нерідко перетворюються на них. Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ) перетворилася в Організацію з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). А деякі організації навіть в офіційній назві зберігають термін «конференція»

(Організація Ісламська конференція).

Стосовно міжнародних органів (наприклад, міжнародні судові, арбітражні органи), то, на відміну від міжнародних організацій, вони мають більш обмежений статус. У порівнянні ж з міжнародними конференціями, міжнародні органи функціонують постійно. Тому **інколи** норми, які стосуються міжнародних конференцій та міжнародних органів, розглядають як частину права міжнародних організацій.

В умовах глобалізації все більш відчутна тенденція до посилення ролі міжнародних організацій. Зростаюча взаємопов'язаність держав скорочує сферу проблем, які держави здатні вирішувати поодиночі. Рішення життєво важливих для кожної держави міжнародних проблем можливо тільки організованими колективними зусиллями. Більш того, сьогодні від цього залежить успіх у вирішенні і все більшого числа внутрішніх проблем. В результаті зростає число міжнародних організацій, розширюються їх функції. Поглиблюється процес інституціоналізації міжнародного співтовариства. Можна сміливо стверджувати, що сьогодні міжнародна система не могла б нормально функціонувати без розвиненого комплексу організацій.

Отже, міжнародним організаціям належить важлива роль у функціонуванні міжнародного права.

Сучасне життя вносить суттєві корективи у функції міжнародних організацій навіть без внесення змін в їх статuti. В останні роки під впливом ускладнення соціальних процесів зростають і повноваження міжнародних організацій, їх вплив на держави. Тенденцією останніх десятиліть є розширення сфери діяльності міжнародних організацій. Разом з тим більш серйозними стають і завдання організацій, особливо у сфері превенції конфліктів та катастроф.

Організація наділена інтегральними якостями, тобто такими, яких немає у жодного із її членів. Вона НЕ Є СУМОЮ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ, а є системою їх взаємодії, що істотно збільшує її потенціал. Участь в організації відкриває нові можливості перед кожною державою.

Джерелами права міжнародних організацій є традиційні джерела міжнародного права.

Згадуємо статтю 38 Статуту Міжнародного Суду ООН

Основний масив права організацій утворюють норми їх *установчих актів*, а також договорів, що відносяться до організацій, наприклад, *Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р.* Зростає кількість і посилюється роль звичаєвих норм у цій галузі.

Особливе місце займає внутрішнє право міжнародних організацій. Статут не в змозі врегулювати усі питання, пов'язані з діяльністю організації. Тому вирішення значного обсягу конкретних питань внутрішньої діяльності надається самій організації, її органам. До таких питань належать процедурні правила, правила, що регулюють діяльність персоналу, та ін.

Внутрішнє право міжнародних організацій регулює внутрішньоорганізаційну діяльність, а не відносини між державами. Організації не наділені правом створювати норми міжнародного права. *Тому їх внутрішнє право не володіє якостями міжнародного права. Воно має специфічну обов'язкову силу*, необхідну для регулювання внутрішньоорганізаційної діяльності. Дотримання внутрішнього права забезпечується засобами самої організації. Йдеться про особливий різновид міжнародних норм, об'єктом яких є внутрішньоорганізаційні відносини, в тому числі і за участю фізичних осіб. В одному випадку вони відносяться до адміністративного права організацій, в іншому - до їх трудового права.

2. Поняття та ознаки міжнародної міждержавної організації.

Міжнародна провосуб'єктність міжнародних міждержавних організацій.

В юридичній літературі та офіційних міжнародних документах поняття «міжнародна організація» традиційно використовується стосовно і міжнародних міждержавних (міждержавних) організацій (ММУО), і

міжнародних неурядових організацій (МНУО). Слід зазначити, що загальне визначення, яке характеризувало б обидва різновиди міжнародних організацій, запропонувати досить складно, оскільки вони мають різну правову природу.

Трошки історії

В сучасному своєму розумінні міжнародні організації як правовий феномен виникли наприкінці XIX – початку XX століть, коли потреби світового розвитку обумовили необхідність створення постійно діючих колективних міждержавних органів, в історії людської цивілізації вже був накопичений певний досвід створення міжнародних об'єднань. Так, у Древній Греції в VI столітті до нашої ери були створені перші постійні міжнародні об'єднання — *симахії й амфіктіонії*. Вони були релігійно-політичними союзами племен (громад) і міст із загальними святилищем, казною, правилами ведення війни. Найбільш відомі Лакедемонська і Делоська Симахії, а також Дельфійсько-Фермопільська амфіктіонія, у яку входили 12 громад Середньої Греції і Фессалії. Вважається, що ці об'єднання були прообразами майбутніх міжнародних організацій.

Досвід розвитку перших міждержавних міжнародних організацій пов'язаний із створенням у XIV столітті *Ганзейського союзу* — торгового і політичного союзу північно-німецьких міст на чолі з містом Любеком, що формально проіснував до 1669 року. Союз здійснював посередницьку торгівлю між Західною, Північною і Східною Європою, йому належала торгова гегемонія в Північній Європі.

Виникнення міжнародних організацій у XIX столітті стало відображенням і результатом становлення об'єктивної тенденції до інтернаціоналізації багатьох сфер життя суспільства. Починаючи зі створення в 1815 році Центральної комісії із навігації по Рейну, міжнародні організації наділяються власною компетенцією і повноваженнями. Створені в 1865 році Всесвітній телеграфний союз і в 1874 році Всесвітній поштовий союз стали першими універсальними міжнародними організаціями, що

мають постійну структуру. Такі ж риси мала і створена в 1919 році Міжнародна організація праці.

До речі у XIX столітті міжнародні організації називали адміністративними союзами. А норми міжнародного права, що регулювали їх статус іменували міжнародним адміністративним правом.

Першою міжнародною організацією, що мала яскраво виражену політичну спрямованість, була Ліга Націй, створена в 1919 році відповідно до положень Версальської договірної системи і яка проіснувала формально до 1946 року.

Статут Ліги Націй був вироблений спеціальною комісією, створеною на Паризькій мирній конференції 1919-1920 років, і включений у Версальський мирний договір 1919 року й інші мирні договори, що завершили Першу світову війну 1914-1918 років. Спочатку статут організації був підписаний 44 державами, у тому числі 31 державою, що приймала участь у війні на стороні Антанти або приєдналася до неї. Хоча комісію з вироблення статуту Ліги Націй очолював президент США В. Вільсон, згодом США його не ратифікували і не ввійшли в число членів цієї організації.

Основною метою Ліги Націй відповідно до її статуту був «розвиток співробітництва між народами та гарантія їхнього миру і безпеки.

Ліга Націй визнавала, що усяка війна «цікавить Лігу в цілому», і остання повинна вживати всіх заходів для збереження миру. За вимогою будь-якого члена Ліги Націй негайно скликала Рада. У разі виникнення конфлікту між членами Ліги Націй вони повинні були піддатися його розглядові або третейським судом, або Радою.

Ліга Націй припинила своє існування в квітні 1946 року відповідно до рішення спеціально скликаної Асамблеї.

Хоча Ліга Націй не змогла справитися зі своїм основним статутним завданням, пов'язаним насамперед із запобіганням Другій світовій війні і з мирним врегулюванням міжнародних конфліктів, вона зіграла свою історичну роль, котра полягає в тому, що ця організація стала прообразом

міжнародної універсальної організації світового співтовариства — Організації Об'єднаних Націй, тому що в рамках Ліги Націй був накопичений, нехай і не завжди ефективний, але досвід колективного вирішення найважливіших міжнародних проблем.

В найзагальнішому вигляді можна надати таке коротке визначення міжнародної міждержавної організації:

ММУО - заснована міжнародним договором організація, покликана на постійній основі координувати дії держав-членів відповідно до наданих їй повноважень.

Більш менш схожі визначення зустрічаються в деяких міжнародно-правових актах. Наприклад, див.: Конвенція про правовий статус, привілеї та імунітети міждержавних економічних організацій, що діють в певних сферах міжнародного співробітництва, 1980 р.

Більш розгорнуте визначення міжнародної міждержавної організації може охоплювати і інші її важливі риси.

Міжнародна міждержавна організація – це об'єднання держав (інших ММУО), як створене на погоджувальній основі, що має визначені цілі, які відповідають загальновизнаним принципам міжнародного права, характеризується постійною внутрішньоорганізаційною

організація, фонд, банк, союз (Всесвітній поштовий союз), агентство/агенція, центр. Відомо, що ООН на інших мовах іменується «Об'єднані Нації» (United Nations). Усе це не впливає на статус організації.

Характерні риси ММУО

1) договірна основа створення (утворюються ММУО шляхом укладання особливого договору, що є установчим актом (статуту);

2) членський склад (як правило держави, рідше – інші міжнародні організації);

3) постійна внутрішньоорганізаційна структура (система постійно діючих органів);

4) наявність цілей, для досягнення яких організація утворюється (саме вони визначають функціональні характеристики міжнародної організації);

5) автономний статус і відповідні функції.

Саме перераховані риси мають визначальне значення для міжнародної правосуб'єктності ММУО, воля якої не завжди співпадає із волею кожного із її членів.

Розглянемо докладніше.

1. Найважливішою ознакою будь-якої міжнародної міждержавної організації є наявність **договірної основи** – «ця ознака визначає юридичну природу міжнародної організації»¹. Саме вона відрізняє міжнародні міждержавні організації від міжнародних неурядових організацій. Переважна більшість сучасних міжнародних організацій здійснюють свою діяльність на підставі особливого міжнародного договору (найпоширенішим його найменуванням є «статут»: Статут ООН, Статут ЮНЕСКО, Статут Ради Європи та ін.). Водночас, у міжнародній практиці одержало розповсюдження заснування міжнародних організацій резолюціями головних органів інших міжнародних організацій. Так, Конференцію ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), засновано у 1964 р. Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією 1995 (XIX), Організацію Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), засновано у 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією 2152 (XXI). Тому, точніше кажучи, ММУО створюються не просто на договірній, а на **погоджувальній основі**, оскільки резолюції міжнародних організацій також є однією з форм узгодження інтересів учасників міжнародного спілкування.

---

¹ Шибалева Е. А., Поточный М. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций : учеб. пособие. – 2-е изд. – Москва : Изд-во МГУ, 1988. – С. 18.

У більшості випадків, як вказувалося, установчий акт організації є **міжнародним договором**. В силу цього до нього застосовується право міжнародних договорів. Разом з тим статут - це договір особливого роду. Згідно Віденським конвенціями про право договорів 1969 р. і 1986 р. їх положення застосовуються до договору, який є установчим актом організації, без шкоди для будь-яких відповідних правил цієї організації (ст. 5).

Під правилами організації розуміють не тільки сам статут, а й прийняті відповідно до нього рішення і резолюції, а також усталена практика організації.

Специфіка статуту як договору стосується передусім порядку участі та припинення участі у ММУО.

Особливий статус у міжнародному праві займає Статут ООН, який розглядається як своєрідна конституція світової спільноти. Відповідно до Статуту в разі суперечності йому інших зобов'язань держав-членів переважну силу мають зобов'язання за Статутом ООН (ст. 103).

Зростання потреби в підвищенні рівня керованості міжнародною системою визначає розширення повноважень організацій, які в основному визначені статутами. Перегляд статутів - справа складна. Як вихід використовується реальний розвиток їх змісту. З цією метою вдаються до двох основних засобів:

- 1) застосування теорії **домислюваних (імпліцитних) повноважень (implied powers)**;
- 2) застосування **динамічного тлумачення** (див. тему : «Право міжнародних договорів»).

Домислювані (дорозумілі, імпліцитні) повноваження (implied powers) - додаткові повноваження організації, які прямо її статутом не передбачені, але необхідні для досягнення поставлених нею цілей.

Міжнародні договори посилаються на такі повноваження. Вони знайшли підтвердження і в актах Міжнародного суду. Див. Консультативний висновок за запитом ВООЗ про законність застосування державою ядерної зброї під час зюрійного конфлікту (1996 р). Зокрема п. 25. ***Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict - Advisory Opinion of 8 July 1996 - Advisory Opinions [1996] ICJ 2; ICJ Reports 1996, p 66; [1996] ICJ Rep 66 (8 July 1996).***

Динамічне тлумачення означає таке тлумачення статуту, яке розвиває його зміст відповідно до потреб організації з метою ефективного здійснення своїх

функцій.

Знову ж таки застосування цього способу тлумачення можна яскраво проілюструвати на прикладі ООН.

Нині ООН зовсім не та організація, якою вона була в перші роки свого існування. Зміни відбуваються без формальної зміни статуту в **результаті практики, яка визнається державами-членами**. Норми звичаєвого права, що формуються таким шляхом, стали важливою частиною права кожної організації.

Приклад: Резолюцією 955 (1994 г.) Рада Безпеки ООН заснувала Міжнародний кримінальний суд для Руанди, посилаючись на гл. VII Статуту «Дії щодо загрози миру, порушень миру й актів агресії». Але в цьому розділі немає і натяку на можливість утворення подібного органу. Глава V передбачає можливість створення допоміжних органів, проте до них не можна віднести орган з такими повноваженнями, як у кримінального суду. Незважаючи на все це, підтримка державами рішення Ради Безпеки або мовчазне визнання його надають йому правомірний характер. У цьому прикладі наочною є демонстрація важливого способу розвитку права міжнародних організацій.

2. Наступною рисою (елементом поняття) ММУО є членський склад міжнародних організацій. Головна роль у створенні міжнародних організацій належить державам. Як вже вказувалося вони, як правило, укладають особливий міжнародний договір – статут організації або голосують за відповідну установчу резолюцію. Власне кажучи, саме тому цей вид міжнародних організацій називають «міждержавними» або «міжурядовими».

Характерною рисою міжнародних організацій є те, що їх членами можуть бути переважно тільки суверенні держави, **саме держави, а не їх органи**, незважаючи на те що такі організації зазвичай називають міжурядовими.

Не можуть бути членами міжнародної організації частини держави. Всі члени рівноправно беруть участь в роботі органів організації і несуть відповідальність за її діяльність, роблять внески в її бюджет.

Після Другої світової війни колоніальні країни не відповідали вимогам, щовисуваються до членів міжнародних організацій, але були зацікавлені в діяльності організацій. Для вирішення проблеми було використано *асоційоване членство*. Від повного членства воно відрізняється відсутністю права брати участь в голосуванні і бути обраним у виконавчі органи. В наш час асоційоване членство використовується в тих випадках, коли з тих чи інших причин повне членство тимчасово або постійно є неможливим. Так, країни Східної Європи пройшли через етап асоційованого членства в Раді Європи.

У ММУО може існувати *статус спостерігача*. Він надається державам-членам або державам-членам, які не ввійшли до складу органу організації. Швейцарія була представлена спостерігачами на багатьох сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Більшість членів ООН направляють своїх спостерігачів на засідання Ради Безпеки. *Статус спостерігача* було надано ООН ряду національно-визвольних рухів. Нерідко спеціалізовані установи та регіональні організації направляють своїх спостерігачів до органів ООН. Вони мають право бути присутніми на основних засіданнях і отримувати документи.

Неурядовим організаціям у ММУО найчастіше надається *консультативний статус*, який є близьким до статусу спостерігача. Така практика типова для Економічної і Соціальної Ради ООН.

Членство припиняється з ліквідацією організації або самої держави-члена, воно не переходить у порядку правонаступництва.

Розглядаючи тему «Правонаступництво у міжнародному праві», ми з вами зазначали, що Росія зайняла місце СРСР не як правонаступник, а як держава - продовжувач СРСР (такий термін був

введений саме РФ).

Членство може бути припинено в результаті виходу з організації, що передбачено статутами багатьох організацій.

У період між 1949 і 1953 рр. ряд країн Східної Європи вийшли з ВООЗ і ЮНЕСКО. Більшість західних держав заявили про незаконність цього кроку. Надалі США і Великобританія односторонньо призупинили своє членство в ЮНЕСКО. Незважаючи на те що Статут ООН також не передбачає можливості виходу, Індонезія в 1965 р вийшла з Організації в односторонньому порядку. Після рішення країн Східної Європи відновити своє членство в ВООЗ і ЮНЕСКО вони не піддалися процедурі прийому, їх членство було відновлено. Аналогічним чином було відновлено і членство Індонезії в ООН. 31 січня 2020 року Велика Британія припинила своє членство У Європейському Союзі (брекзйт).

Загалом, можна вважати, що держави мають право на вихід з організації.

Статути багатьох організацій передбачають можливість виключення з числа членів. Якщо ж в статуті відповідне положення відсутнє, винятки є неприпустимими. У випадку, якщо держава-член порушує статут ММУО, можна усунути таку державу-порушницю від участі у роботі організації (наприклад, призупинення окремих прав держави-члена ЄС у випадку порушення нею цінностей Союзу у порядку ст. 7 Договору про ЄС). Можна також не визнати повноваження представників держави-порушниці, зрозуміло, тимчасово, що рівносильно призупиненню членства.

В досить рідких випадках членами ММУО організації можуть бути і інші суб'єкти міжнародного права.

Наприклад, до складу 18 членів Ліги арабських держав входить невизнана де-юре Палестинаю

29 листопада 2012 за підсумками голосування в Генеральній Асамблеї ООН (138 голосів «за», 9 - «проти», 41 країна утрималася) «було надано Палестині статус держави-спостерігача при Організації Об'єднаних Націй,

яка не є її членом, без шкоди для придбаних прав, привілеїв і ролі Організації Визволення Палестини в Організації Об'єднаних Націй як представника палестинського народу згідно з відповідними резолюціями і практиці».

Європейський Союз як суб'єкт міжнародного права (міжнародна організація) є членом СОТ, ФАО.

3. Міжнародні організації, як правило, створюються на не визначений термін та мають постійну внутрішньоорганізаційну структуру.

Для здійснення своїх функцій організації володіють відповідним механізмом. Його основу утворюють органи організації. Вищим органом організації, як правило, *є збори усіх членів*. Такий орган може мати різні назви: асамблея, конференція, конгрес та ін. (Генеральна асамблея буквально означає «загальні збори»). В універсальних організаціях ці органи численні і, як правило, приймають рішення лише з загальних питань. Збираються вони періодично. Генеральна Асамблея ООН працює щорічно (вересень - грудень), може скликатися на надзвичайні сесії. В інших організаціях пленарний орган скликається кожні два роки (ЮНЕСКО) та навіть раз в п'ять років (Міжнародний союз електрозв'язку).

Для підготовки резолюцій пленарного органу *створюються комісії і комітети загального складу*, що працюють під час сесії вищого органу. Генеральна Асамблея ООН приймає резолюції, що готуються (розробляються) її шістьма комітетами, вона також може створювати допоміжні органи.

Пленарний орган обирає органи *обмеженого складу*, серед яких - основний *виконавчий орган і органи з головних напрямків діяльності організації*. При формуванні таких органів враховуються певні критерії, перш за все представництво основних регіонів і груп держав. Відомі й інші критерії. У керівному органі МОП десять місць займають основні промислові країни. У Раді ІКАО забезпечується належне представництво держав, що вносять найбільший внесок в навігаційне обслуговування цивільної авіації.

У більшості організацій органи складаються з представників держав. У деяких випадках з метою забезпечення неупередженості створюються органи, членами яких є не держави, а фахівці, які обираються в особистій якості. Найчастіше це

судові органи. Так, наприклад, формується і Комісія міжнародного права ООН.

У деяких організаціях існують *парламентські органи*. У випадках, коли держави передають здійснення частини своїх владних повноважень міжнародним організаціям, національні парламенти втрачають контроль за цими функціями. Парламентські органи якраз і створюються з метою такої компенсації, а також в ім'я демократичного представництва. Вони або безпосередньо обираються на виборах в країнах-членах (наприклад, у ЄС), або призначаються національними парламентами (Рада Європи). У більшості випадків ці органи обмежуються обговоренням і прийняттям рекомендацій. Тільки Європейський парламент в рамках ЄС має істотні законодавчі та інші повноваження, що зумовлено особливою правовою природою Європейського Союзу. Він, зокрема, може відправити у відставку виконавчий орган ЄС – Комісію.

Особливе місце займають *судові органи*. Різні їх види можуть вирішувати суперечки між державами, перевіряти правомірність рішень організації та здійснювати адміністративну юрисдикцію щодо персоналу. Більшість організацій не створюють своїх судових органів і не вважають за необхідне вводити судовий контроль, який визначає правомірність прийнятих рішень. У справах, пов'язаних з персоналом, універсальні організації використовують *адміністративний суд ООН*. В ЄС, органи якого приймають юридично обов'язкові рішення, Європейському Суду Справедливості належить важлива роль в контролі за їх правомірністю.

Організації мають *секретаріат*, який виконує велику роботу по обслуговуванню організації. Очолюється він головним адміністративним особою (генеральним секретарем або генеральним директором), яке обирається вищим органом на певний термін.

Основне навантаження лягає на службовців секретаріату, які працюють на постійній основі. Число обслуговуючого персоналу у всіх таких організаціях перевищило на сьогоднішній день 80 тис. Службовці підбираються з урахуванням представництва різних регіонів. З метою забезпечення їх незалежності створена система соціального забезпечення і пенсійна система. Їм надано імунітет від оподаткування і місцевої юрисдикції. У разі необхідності організація повинна відмовитися від імунітету щодо свого службовця.

Фінансування організацій здійснюється їх членами залежно від можливостей останніх. Як правило, внесок однієї держави не повинен перевищувати 25% бюджету та бути не менше 0,01%. Деякі фінансові організації формують бюджет за

рахунок власних доходів. Регулярний бюджет покриває звичайні витрати. Додаткові витрати, наприклад, на миротворчі операції або надання економічної допомоги, покриваються за рахунок добровільних внесків.

4. ММУО створюються для досягнення певних цілей. Цілі є собою найзагальнішими намірами держав-засновників, які вони бажають досягти за допомогою організації.

5. Щодо автономного статусу міжнародної організації, то як вже вказувалося, ММУО не може розглядатися як проста сума держав-членів або як їх колективний уповноважений, виступаючий від імені усіх. Для того, щоб виконати свою статутну роль, організація повинна мати особливу правосуб'єктність, що відрізняється від простого підсумовування правосуб'єктності її членів.

Отже, найважливішою ознакою сучасних ММПО є наявність **міжнародної правосуб'єктності**. Це необхідний елемент поняття ММУО. У доповіді Робочої групи, затвердженій Комісією міжнародного права ООН на засіданні, присвяченому відповідальності міжнародних організацій, вказується: «Слід припускати, що міжнародне право наділяє ці (міжурядові – *ред.*) міжнародні організації правосуб'єктністю, оскільки в іншому випадку їх поведінка приписувалася б їх членам і не виникало б жодних питань, що стосуються відповідальності організації за міжнародним правом»².

Про наявність міжнародної правосуб'єктності у міждержавного об'єднання свідчить наділення його міжнародними правами й обов'язками: укладати договори з державами й іншими міжнародними організаціями; нести міжнародно-правову відповідальність за свої дії; звертатися до держав та інших міжнародних організацій з вимогою про відшкодування шкоди, заподіяної міжнародним правопорушенням;

---

² Доклад Комиссии Международного права. 54 сессия (29 апреля – 7 июня и 22 июля – 16 августа 2002 г.). ГА ООН. Официальные отчеты. 57 сессия. Дополнение № 10 (A/57/10). – ООН, Нью-Йорк, 2002. – С. 241.

обмінюватися офіційними представництвами з державами й іншими міжнародними організаціями; наділяти своїх посадових осіб привілеями та імунітетами і т.д.

Слід мати на увазі, що кожна міжнародна організація володіє тільки властивим їй обсягом правосуб'єктності, межі якої визначені насамперед в установчому акті. Отже, організація не може чинити інші дії, ніж ті, що передбачені в її статуті й інших документах (наприклад, у правилах процедури і резолюціях вищого органу).

Детальніше про правосуб'єктність міжнародної організації

За Тарасовим О.В. нагадую, міжнародна організація відноситься до несuverенних, оригінальних суб'єктів міжнародного права. Традиційна школа міжнародного права називає міжнародні організації похідними суб'єктами міжнародного права.

Як уявляється, до найбільш важливих **критеріїв правосуб'єктності міжнародних організацій** можна віднести такі:

1. Визнання якості міжнародної особистості з боку суб'єктів міжнародного права. Цей критерій полягає в тому, що держави-члени і відповідні міжнародні організації визнають і зобов'язуються шанувати права й обов'язки відповідної міждержавної організації, їхню компетенцію, коло повноважень, наділяти організацію та її співробітників привілеями й імунітетами і т.д. Крім того, відповідно до установчого акту всі міждержавні організації є юридичними особами: держави-члени наділяють їх правами й обов'язками в такому обсязі, у якому це необхідно для виконання їхніх функцій.

Про визнання за ММУО якості міжнародної особистості з боку інших ММУО свідчить ряд фактів:

— участь ряду ММУО більш високого рангу в роботі інших ММУО (наприклад, Європейський Союз є членом багатьох ММУО);

— укладання ММУО між собою угод загального (наприклад, про співробітництво) або конкретного характеру (про виконання окремих

заходів). Право на укладання таких міжнародних договорів передбачено статтею 6 Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 року.

2. Наявність відокремлених прав і обов'язків. Сенс цього критерію правосуб'єктності ММУО означає їхню специфічну особливість: ММУО мають такі права й обов'язки, що відрізняються від прав і обов'язків держав і можуть бути здійснені тільки на міжнародному рівні. Наприклад, у Статуті ЮНЕСКО перераховані такі обов'язки організації: а) сприяння зближенню і взаємному розумінню народів шляхом використання всіх наявних засобів інформації; б) заохочення розвитку народної освіти і поширення культури; в) допомога у збереженні, збільшенні і поширенні знань.

3. Право на вільне виконання своїх функцій. Сутність даного критерію полягає в тому, що кожна ММУО має свій установчий акт (у формі статутів, конвенцій або резолюцій інших організацій із загальними повноваженнями), правила процедури, фінансові правила й інші документи, що у своїй сукупності складають внутрішнє право організації.

Вільне і самостійне виконання ММУО своїх функцій містить у собі такі чинники:

— при виконанні своїх функцій ММУО виходять із компетенції, що розуміється, тобто вони вправі надавати їй розширювальне тлумачення;

— при виконанні своїх функцій ММУО вправі вступати у певні правовідносини з державами, що не є їхніми членами. Наприклад, ООН забезпечує, щоб держави, що не є її членами, діяли відповідно до принципів, викладених в статті 2 Статуту, оскільки це може виявитися необхідним для підтримання міжнародного миру і безпеки;

— ММУО самостійно реалізують розпорядження норм, що складають їх внутрішнє право;

— ММУО вправі створювати будь-які допоміжні органи, що необхідні для виконання функцій організації;

— ММУО вправі самостійно приймати правила процедури й інші адміністративні правила. Так, наприклад, організація має право вимагати у свого члена пояснення, якщо він не виконує рекомендації з проблем її діяльності. Нарешті, вона може позбавити голосу будь-якого члена, що має заборгованість по внесках.

4. Право на укладання договорів. Таке право, як відзначалося раніше, належить до числа головних критеріїв міжнародної правосуб'єктності — однією з характерних рис суб'єкта міжнародного права є його здатність до вироблення норм міжнародного права.

Слід мати на увазі, що при реалізації своїх повноважень ММУО вправі укладати угоди публічно-правового, приватно-правового або змішаного характеру. Правом на укладання міжнародного договору володіє кожна міжнародна організація, що випливає з положень Віденської конвенції про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року, у преамбулі якої сказано, що міжнародна організація має таку правоздатність укладати договори, що необхідна для виконання її функцій і досягнення її цілей.

5. Участь у створенні норм міжнародного права. Під правотворчим процесом у рамках міжнародної організації розуміється діяльність, що спрямована на створення правових норм, а також їхнє подальше удосконалювання, зміну або скасування.

Правотворча діяльність ММУО володіє рядом особливостей: по-перше, будь-яка норма, що міститься в прийнятих міжнародною організацією рекомендаціях, правилах і проектах договорів, повинна бути визнана державою як міжнародно-правова норма, а по-друге, як норма, обов'язкова для даної держави.

Слід мати на увазі, що правотворчість ММУО має свої межі: її вид і обсяг детально визначені і закріплені в її установчому договорі. Оскільки статут кожної організації індивідуальний, то обсяг, види і напрямки її правотворчої діяльності відрізняються один від одного. Тому конкретний

обсяг повноважень, наданих міжнародній організації в сфері правотворчості, можна виявити тільки на основі детального аналізу її установчого акту.

У міжнародній доктрині щодо основ для правотворчого процесу міжнародної організації є дві позиції. Одні автори думають, що міжнародна організація вправі розробляти і підтверджувати норми права навіть у тому випадку, якщо про це немає конкретних вказівок у її установчому акті. Інші виступають за те, що правотворчий потенціал міжнародної організації повинний базуватися на її установчому акті. Таким чином, якщо міжнародна організація не наділена відповідно до статуту правотворчими функціями, то вона не вправі займатися ними. Так, К. Скубишевський думає, що для того, щоб організація могла схвалювати норми права інші, ніж норми внутрішнього права, вона повинна мати для цього явні повноваження, що містяться в її статуті або в іншому договорі, укладеному державами-членами.

Водночас аналіз правотворчої практики міжнародних організацій показує, що позиція першої групи авторів носить більш прагматичний характер, тому що в статутах багатьох організацій не містяться положення про правомочність їх схвалювати норми міжнародного права. Але вони, проте, приймають активну участь на всіх стадіях правотворчого процесу.

Слід особливо підкреслити, що правотворча діяльність міжнародних організацій завжди має спеціальну спрямованість і повинна цілком погоджуватися з цілями такої організації.

Крім цього, справедливою є думка щодо того, що правотворчість міжнародної організації правомірна тільки в тому випадку, якщо вона спрямована на прогресивний розвиток міжнародного права. Це впливає з положень преамбули і статей 1 і 13 Статуту ООН. Отже, найважливішою умовою правотворчої діяльності міжнародної організації є і те, що вироблювані в такий спосіб норми повинні відповідати загальновизнаним нормам і принципам міжнародного права.

Звідси для правотворчості міжнародних організацій характерний ряд таких ознак:

— правотворчість міжнародної організації правомірна тільки в тому випадку, якщо вона спрямована на прогресивний розвиток міжнародного права;

— правотворчість в повному обсязі властива тільки тим міжнародним організаціям, що мають міжнародну правосуб'єктність;

— міжнародні організації мають тільки такі обсяги і напрямки правотворчості, як це передбачено в їх установчих актах.

6. Право мати привілеї та імунітети. Основне призначення привілеїв та імунітетів полягає в забезпеченні нормальної практичної діяльності будь-якої міжнародної організації. Слід мати на увазі, що в одних випадках обсяг привілеїв та імунітетів визначається спеціальною угодою, а в інших — національним законодавством. У загальній же формі право на привілеї та імунітети закріплюється в установчому акті кожної організації. Так, наприклад, ООН користується на території кожної зі своїх держав-членів такими привілеями та імунітетами, що необхідні для досягнення її цілей (ст. 105 Статуту).

7. Право на забезпечення виконання норм міжнародного права. Наявність такого права в ММУО, в основі якого лежать повноваження із забезпечення виконання норм міжнародного права, свідчить про незалежний характер організацій стосовно держав-членів і є однією з важливих ознак правосуб'єктності. При цьому, як уже відзначалося, основними засобами є інститути міжнародного контролю і відповідальності, включаючи застосування санкцій.

Контрольні функції ММУО здійснюються в основному двома засобами:

1. Шляхом надання доповідей державами-членами.
2. За допомогою спостереження й обстеження контрольованого об'єкта або ситуації на місці. Надання доповідей державами-членами є найбільш поширеною формою контролю. Наприклад, Статут ЮНЕСКО зобов'язує кожну державу-члена подавати Організації в ті терміни й у тій формі, що

визначає Генеральна конференція, доповіді, що містять відомості про закони, положення і статистичні дані, що стосуються його установ і діяльності в галузі освіти, науки і культури, а також про виконання рекомендацій і конвенцій Генеральної конференції (ст. VIII).

Міжнародно-правові санкції, що можуть застосовуватися міжнародними організаціями, більшість авторів підрозділяють на дві групи:

а) санкції, здійснення котрих припустимо всіма міжнародними організаціями;

б) санкції, право на застосування яких мають тільки певні організації.

До санкцій першої, групи, зокрема, належать:

— призупинення членства в організації;

— виключення з організації;

— відмова в членстві;

— виключення із міжнародного спілкування по певних питаннях співробітництва.

Застосування санкцій, віднесених до другої групи, залежить від цілей, виконуваних даною організацією. Наприклад, Рада Безпеки ООН із метою підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки, відповідно до статті 42 Статуту ООН, управі застосовувати примусові дії повітряними, морськими або сухопутними силами. Такі дії можуть включати демонстрації, блокаду й інші операції повітряних, морських або сухопутних сил членів ООН.

Слід мати на увазі, що ММУО надане право приймати особисту участь у розв'язанні спорів, що виникають у них з іншими суб'єктами міжнародного права — державами й іншими ММУО. При розв'язанні спорів вони вправі вдатися до тих же мирних засобів розв'язання спорів, які звичайно використовують первинні суб'єкти міжнародного права — суверенні держави.

8. Міжнародно-правова відповідальність. Виступаючи на міжнародній арені як самостійні утворення, ММУО є суб'єктами міжнародно-правової

відповідальності. Вони, наприклад, повинні відповідати за протиправні дії своїх посадових осіб. Відповідальність організацій може наступити й у разі зловживання ними привілеями та імунітетами.

ММУО можуть нести як політичну, так і матеріальну відповідальність.

Політична відповідальність організації може наступити у разі порушення нею своїх функцій, невиконання угод, укладених з іншими організаціями та державами, за втручання у внутрішні справи суб'єктів міжнародного права.

Матеріальна відповідальність ММУО може виникнути у разі порушення законних прав своїх співробітників, експертів, перебору грошових сум і т.д. Вони також зобов'язані відповідати перед урядами тієї держави, на території якої розміщуються їхні штаб-квартири, за протиправні дії, наприклад за необгрунтоване відчуження землі, несплату комунальних послуг та ін.

3. Класифікація міжнародних міжурядових організацій

ММУО можна класифікувати за різними підставами:

1. За колом учасників: а) *загальні (універсальні) організації*, членами яких при дотриманні визначених умов може стати будь-яка держава у світі (ООН, МОП, ВООЗ, ВПС та ін.); б) *організації обмеженого складу*, членами яких можуть бути лише держави певного географічного регіону (Рада Європи, Європейський Союз, Африканський Союз та ін.).

2. За обсягом і характером повноважень: а) *організації загальної компетенції*, коли діяльність організації може торкатися всіх сфер відносин між державами-членами (політичні, економічні, соціальні, культурні та ін.); б) *організації спеціальної компетенції*, що створюється для координації співробітництва в окремій сфері міжнародних відносин (МВФ, МБРР, МОЦА

та ін.) і ті ММУО, діяльність яких носить судовий (арбітражний) характер, наприклад, Міжнародний кримінальний суд³.

3. За характером повноважень: а) *міждержавні організації*, основне завдання яких полягає у забезпеченні співробітництва держав-членів; б) *організації наднаціонального характеру*, органи яких одержують від держав-членів деякі суверенні повноваження. Зокрема, з визначених питань вони можуть приймати рішення, що прямо зобов'язують фізичних і юридичних осіб держав-членів (Європейський Союз, деякі спеціалізовані установи ООН (МСЕ, МОЦА), рішення яких, по суті, є обов'язковими для держав-членів. В іншому випадку втрачається сенс діяльності цих організацій.

4. Організація Об'єднаних Націй.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – це універсальна міжнародна організація, створена для підтримання міжнародного миру і загальної безпеки та для сприяння розвитку всебічного співробітництва між державами. Статут ООН був підписаний 26 червня 1945 р. на конференції в Сан-Франциско і набув чинності 24 жовтня 1945 р.

На сьогоднішній день членами ООН є 193 держави⁴. Україна (Українська РСР) згідно зі ст. 3 Статуту ООН має статус початкового члена (тобто, держави-засновниці) цієї організації.

Цілі ООН викладені у ст. 1 Статуту: 1) підтримувати міжнародний мир і безпеку та з цією метою вживати ефективні колективні заходи для запобігання або усунення загрози миру, а також придушення актів агресії чи інших порушень миру та проводити мирними засобами, у згоді з принципами справедливості й міжнародного права, владнання або вирішення міжнародних спорів або ситуацій, що можуть привести до порушення миру;

---

³ П. 1 ст. 4 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. прямо наділяє його міжнародною правосуб'єктністю, а також «такою правосуб'єктністю, яка може виявитися необхідною для здійснення його функцій і досягнення його цілей».

⁴ Див. ресурс: <http://www.un.org/ru/members/>

2) розвивати дружні стосунки між націями на основі поваги принципу рівноправності й самовизначення народів, а також приймати інші відповідні заходи для зміцнення загального миру; 3) здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру та у заохоченні й розвитку поваги до прав людини й основних свобод для усіх, без розрізнення раси, статі, мови і релігії; 4) бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей.

Згідно зі ст. 2 Статуту ООН для досягнення зазначених цілей Організація та її члени діють у відповідності з такими **принципами**: 1) суверенна рівність усіх членів Організації; 2) сумлінне виконання узятих на себе зобов'язань; 3) вирішення міжнародних спорів мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрози міжнародний мир і безпеку; 4) утримання в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, не сумісним з цілями ООН; 5) надання ООН її членами всілякої допомоги в усіх діях, що здійснюються нею відповідно до Статуту; 6) забезпечення того, щоб держави, що не є членами ООН, діяли відповідно до принципів Статуту; 7) невторчання ООН у справи, що входять до внутрішньої компетенції будь-якої держави.

Головними органами ООН є Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП), Рада з Опіки, Міжнародний Суд і Секретаріат.

Генеральна Асамблея ООН складається з усіх членів Організації. Кожна держава представлена на її сесіях делегацією і має один голос.

Компетенції Генеральної Асамблеї підлягають будь-які питання або справи у межах Статуту (ст. 10). Вона може розглядати загальні принципи співробітництва у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, у тому числі питання роззброєння, обговорювати питання співробітництва у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах, питання сприяння

здійсненню прав людини й основних свобод, питання прогресивного розвитку і кодифікації міжнародного права, робити рекомендації членам Організації та (або) Раді Безпеки з будь-яких таких питань або справ.

Будь-яке питання, з якого необхідно здійснити дію, передається Асамблеєю Раді Безпеки до або після обговорення. При цьому, коли Рада Безпеки виконує покладені на неї Статутом ООН функції стосовно будь-якої суперечки або ситуації, Генеральна Асамблея не може робити якісь рекомендації, що стосуються такої суперечки або ситуації, якщо про це не запросить Рада Безпеки.

Рішення Генеральної Асамблеї з важливих питань приймаються більшістю у дві третини присутніх членів Асамблеї, які беруть участь у голосуванні, голоси тих, хто утримався, не враховуються. Рішення з інших питань приймаються простою більшістю присутніх, які беруть участь у голосуванні.

Рада Безпеки ООН є постійно діючим органом і складається з 5 постійних (Росія, США, Велика Британія, Франція та Китай) і 10 непостійних держав-членів. Непостійні члени обираються Генеральною Асамблеєю на дворічний термін з врахуванням ступеню участі членів Організації в підтримці міжнародного миру і безпеки, а також принципу справедливого географічного розподілу (від Африки й Азії – 5 членів, від Східної Європи – 1, від Латинської Америки – 2, від Західної Європи й інших держав (Канади, Австралії та Нової Зеландії) – 2). Кожний член Ради має один голос.

Відповідно до ст. 24 (п. 1) Статуту для забезпечення швидких і ефективних дій ООН її члени покладають на Раду Безпеки головну відповідальність за підтримку міжнародного миру і безпеки та погоджуються в тому, що при виконанні її обов'язків, які випливають з цієї відповідальності, Рада Безпеки діє від їх імені. Рада Безпеки уповноважується розслідувати будь-який спір або будь-яку ситуацію, що може привести до міжнародних непорозумінь або викликати спір, для визначення того, чи не може продовження цього спору або ситуації

загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки. Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру або акта агресії і робить рекомендації або вирішує, які заходи слід вжити для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки.

Рішення Ради Безпеки з процедурних питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'ятох членів Ради. Рішення Ради з непроцедурних питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'ятох членів, включаючи голоси усіх постійних членів Ради. У тому випадку, якщо хоча б один із постійних членів Ради голосує проти, рішення не приймається.

Згідно зі ст. 62 Статуту ООН **Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП)** уповноважена «здійснювати дослідження і складати доповіді з міжнародних питань в області економічної, соціальної, культури, освіти, охорони здоров'я і подібних питань або спонукати до цього інших, а також робити з будь-якого з цих питань рекомендації Генеральній Асамблеї, Членам Організації та зацікавленим спеціалізованим установам». До її складу входять 54 держави, що обираються Генеральною Асамблеєю ООН на три роки і щороку оновлюються на одну третину. Штаб-квартира знаходиться в Нью-Йорку (США).

Вищим органом ЕКОСОП є організаційна сесія, що приймає рішення простою більшістю голосів. При ЕКОСОП діють п'ять регіональних економічних комісій ООН: Економічна і Соціальна комісія ООН для Азії і Тихого океану, Економічна комісія ООН для Європи, Економічна комісія ООН для Африки, Економічна комісія ООН для Західної Азії, Економічна комісія ООН для Латинської Америки та Карибського басейну.

Міжнародний Суд ООН – це головний судовий орган ООН, що діє відповідно до глави 14 Статуту ООН і Статуту Міжнародного Суду. Усі члени Організації *ipso facto* є учасниками цього Статуту. Учасники Статуту Міжнародного Суду можуть бути і держави-нечлени ООН на умовах, визначених Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки.

Основна функція Суду – вирішення спорів між державами. Суд складається з 15 суддів, яких обирають на 9 років з числа осіб високих моральних якостей, що задовольняють вимогам, запропонованим для призначення на вищі судові посади, або є юристами з визнаним авторитетом в області міжнародного права.

Секретаріат і Генеральний Секретар ООН. Головне завдання Секретаріату полягає в забезпеченні нормального функціонування всього механізму Організації. Секретаріат складається з Генерального секретаря та персоналу, що може знадобитися для Організації (ст. 97 Статуту). Співробітники Секретаріату визнаються міжнародними посадовими особами.

Відповідно до Статуту Генеральний Секретар є «головною адміністративною посадовою особою Організації». Генерального Секретаря обирають на 5 років. Його повноваження є переважно виконавчо-розпорядницькими і пов'язані з реалізацією рішень Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки й інших органів ООН, а також з обслуговуванням їх діяльності. Йому надане право доводити до відома Ради Безпеки про будь-які питання, що, на його думку, можуть загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки.

5. Організація з безпеки і співробітництва в Європі: установчі документи, цілі, головні органи

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) є регіональною міжнародною міжурядовою організацією, процес формування якої триває. З точки зору міжнародного права ОБСЄ на сьогоднішній день є політичним утворенням, оскільки її установчі документи є не міжнародними-правовими, а політичними угодами⁵.

---

⁵ Установчими документами ОБСЄ є: Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р.; Паризька Хартія для Нової Європи від 21 листопада 1990 р. і Додатковий документ про здійснення визначених положень, що містяться у Паризькій хартії для Нової Європи; Празький документ про подальший розвиток інститутів і структур НБСЄ від 30/31 січня 1992 р.; Гельсінські рішення від 10

Початковий формат діяльності ОБСЄ – це Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ). Назва ОБСЄ офіційно застосовується з 1 січня 1995 р.

На сьогодні ОБСЄ нараховує 57 держав-учасниць⁶, – це практично усі існуючі країни Європи, США, Канада, а також країни Центральної Азії. Україна (як правонаступник СРСР) є членом ОБСЄ з 1 серпня 1975 р.

Основні цілі ОБСЄ – це створення умов для проведення консультацій, прийняття рішень та співробітництва держав-учасників у Європі; зміцнення добросусідських відносин, заохочення укладання двосторонніх, регіональних і загальноєвропейських угод між державами-учасниками; сприяння широкому застосуванню своїх принципів та розвитку свого потенціалу у сфері діяльності з вирішення конфліктів, врегулюванню криз, підтриманню миру і подоланню наслідків конфліктів; підвищення безпеки і стабільності шляхом контролю над озброєннями, роззброєння та зміцнення довіри і безпеки на всьому просторі ОБСЄ і на рівні окремих регіонів; захист прав людини й основних свобод; поглиблення співробітництва між державами-учасниками з метою налагодження міцної ринкової економіки у всіх країнах регіону ОБСЄ.

Організаційна структура ОБСЄ. Вищим органом ОБСЄ є **Нарада глав держав і урядів**. Вона скликається раз у два роки, встановлює пріоритети та надає орієнтири на вищому політичному рівні. Кожній Нараді глав держав і урядів передують **Конференції з огляду**. **Рада міністрів** є центральним директивним і керівним органом. Збирається на рівні міністрів закордонних справ не менше одного разу на рік. **Керівна рада** у період між зустрічами Ради міністрів відповідає за загальний огляд, управління та координацію діяльності Організації; обговорює і формулює керівні принципи політичного і загального бюджетного характеру. Складається з представників держав-учасників на рівні директорів політичних департаментів або на

липня 1992 р.; Декларація Будапештської зустрічі на вищому рівні та Будапештські рішення від 6 грудня 1994 р.

⁶ Див. ресурс: <http://www.osce.org/who>

відповідному йому рівні. Також збирається в якості Економічного форуму. **Постійна рада** – основний постійно діючий орган, створений для ведення політичних консультацій і прийняття поточних рішень. Він також може скликатися при виникненні надзвичайних обставин. До його складу входять постійні представники держав-учасників. **Парламентська асамблея** «складається з представників парламентів країн, що підписали Гельсінський Заключний акт 1975 р. і Паризьку хартію 1990 р. та беруть участь у Нараді з безпеки і співробітництва в Європі».

Загальне керівництво оперативною діяльністю Організації здійснюється **Діючим Головою**. Як правило, цей пост обіймає міністр закордонних справ держави, в якій проходило останнє засідання Ради міністрів. Термін повноважень Діючого Голови, зазвичай, складає один календарний рік. **Генеральний секретар** – головна адміністративна особа. Він надає підтримку Діючому Голові, керує роботою Секретаріату.

Бюро з демократичних інститутів і прав людини (знаходиться у Варшаві) сприяє обміну інформацією і розширенню співробітництва держав-учасників в області людського виміру та становлення демократичних інститутів, контролює виконання зобов'язань у сфері людського виміру.

Верховний комісар у справах національних меншин забезпечує раннє попередження і негайне реагування щодо найбільш напружених ситуацій, пов'язаних із захистом прав національних меншостей.

Форум з безпеки і співробітництва в Європі створений як постійно діючий орган для проведення регулярних консультацій щодо контролю над озброєннями, роззброєнням та активізації співробітництва з питань, пов'язаних із безпекою.

6. Організація Північноатлантичного договору (НАТО).

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) заснована на підставі *Північноатлантичного договору*, який був підписаний 4 квітня 1949 р. і набрав чинності 24 серпня 1949 р. На сьогодні членами НАТО є

загалом 28 держав, що географічно відносяться до району Північної Атлантики (26 країн Європи, США і Канада)⁷.

Україна не має статусу члена НАТО. Разом з тим Україна є учасницею Ради Північноатлантичного Співробітництва (РПАС) і Програми НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ). Основи відносин між Україною і НАТО складають такі міжнародно-правові документи: рамочний документ «Партнерство заради миру» від 10 січня 1994 р.⁸, Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9 липня 1997 р.⁹, Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року, від 21 серпня 2009 р.¹⁰ та Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні від 22 вересня 2015 р.¹¹.

Основною метою НАТО є забезпечення стабільності та добробуту у Північноатлантичному регіоні. Відповідно до ст. 5 Північноатлантичного договору члени організації розглядають збройний напад на одного або декількох із них у Європі або Північній Америці як напад на всіх учасників договору. Якщо такий збройний напад відбудеться, кожний член організації у порядку здійснення права на індивідуальну або колективну самооборону, визнаного ст. 51 Статуту ООН, прийняв на себе зобов'язання надати стороні або сторонам, що зазнали нападу, таку допомогу, яку визнає необхідною, включаючи застосування збройної сили. НАТО має сповістити Раду Безпеки ООН про будь-який збройний напад і про всі заходи, прийняті внаслідок нього. Такі заходи мають бути припинені після дій Ради Безпеки, необхідних для відновлення та підтримання миру.

---

⁷ Див. ресурс: http://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm

⁸ Зазначений документ набрав чинності для України 8 лютого 1994 р.

⁹ Хартія набрала чинності для України з моменту підписання (тобто з 9 липня 1997 р.).

¹⁰ Декларація набрала чинності для України з моменту підписання (тобто з 21 серпня 2009 р.).

¹¹ Угода набрала чинності для України 11 березня 2016 р.

Держави – члени НАТО зобов'язалися утримуватися у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування будь-яким способом, несумісним із цілями ООН, вирішувати усі свої спори мирними засобами, сприяти подальшому розвитку мирних і дружніх відносин між народами. У зв'язку з корінними змінами в Європі та розпуском Організації Варшавського Договору на початку 1990-х рр. НАТО заявило про нову концепцію свого стратегічного розвитку (Лондонська декларація «Північноатлантичний альянс у процесі змін» від 6 липня 1990 р.), включаючи пропозиції щодо розвитку співробітництва з державами Центральної і Східної Європи з широкого спектра політичних і військових питань. 7–8 листопада 1991 р. главами держав і урядів, які брали участь у сесії Ради НАТО в Римі, були прийняті Нова стратегічна концепція Альянсу та Римська декларація про мир і співробітництво. У Заяві Ради НАТО, зробленій у Брюсселі 10 січня 1994 р., було оголошено про початок програми «Партнерство заради миру». Наразі учасниками зазначеної програми є 22 країни Європи і Центральної Азії (включно з Україною).

Органи НАТО. Для реалізації цілей НАТО створена складна політична та військова структура.

Вищим політичним і військовим органом є **Північноатлантична рада**. Її компетенція заснована безпосередньо на Статуті організації (ст. 9). Рада збирається на різних рівнях: глав держав і урядів, міністрів закордонних справ, постійних представників у ранзі послів. В останньому випадку вона називається **Постійною радою**. У рамках Ради проводяться консультації та приймаються рішення з усіх питань діяльності організації. Збори Постійної ради проводяться не менше одного разу на тиждень. Рада приймає рішення, що можуть носити політичний і юридичний характер. У першому випадку Рада приймає декларації та комюніке, у яких проголошує і пояснює пріоритети політики Альянсу державам, які не є членами цієї організації. Рішення юридичного характеру адресовані державам-членам і можуть стосуватися різних аспектів діяльності організації.

Комітет оборонного планування, зазвичай, збирається на рівні постійних представників держав-членів та не менше двох разів на рік – на рівні міністрів оборони. У межах сфери своєї діяльності має ті самі повноваження, що і Рада. **Група ядерного планування** збирається на рівні постійних представників і міністрів оборони. Розглядає будь-які питання, що стосуються політики Альянсу щодо ядерної зброї. **Військовий комітет** – головний військовий орган, що складається з начальників генеральних штабів усіх держав-членів. Він розробляє основні напрями військової політики і стратегії Альянсу. **Міжнародний військовий штаб** складається з військового персоналу держав-членів, направлено до штаб-квартири НАТО для роботи в міжнародній якості задля досягнення загальних цілей Альянсу. Штаб проводить дослідження та розробку планів і рекомендацій з військових питань. **Генеральний секретар** призначається Радою, що засідає на рівні глав держав і урядів і є основною адміністративною особою. Відповідає за сприяння і вироблення рішень в Альянсі. Може пропонувати теми для обговорення та виносити на розгляд власні проекти рішень різних питань порядку денного. Від імені Альянсу робить заяви у пресі. Керує роботою персоналу.

7. Рада Європи.

Статут Ради Європи (РЄ) було підписано *5 травня 1949 р.* і набрав чинності *3 серпня 1949 р.* Відповідно до ст. 1 Статуту «метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу». Питання, що стосуються національної оборони, не входять до компетенції Ради Європи.

На сьогоднішній день членами Організації є 47 держав¹². Для України Статут Ради Європи набрав чинності 9 листопада 1995 р. Від цієї дати Україна є повноправним членом Ради Європи.

7 травня 1999 р. Комітет Міністрів РЄ прийняв Будапештську декларацію за Велику Європу без розподільчих ліній, в якій уточнив сучасні цілі цієї організації. Зокрема, у Декларації вказується, що Рада Європи повинна продовжувати зміцнювати стабільність європейського континенту, засновану на демократичних інститутах; розширювати допомогу державам-членам у розвитку демократичних інститутів, політичному розвитку та правових реформах, із метою досягнення єдиних стандартів демократичного розвитку на всьому континенті; продовжувати боротьбу проти тероризму, агресивного націоналізму і загроз територіальній цілісності держав; розширювати спільний правовий простір, що охоплює територію держав – членів Ради Європи, і яке наразі включає понад 220 конвенцій та інших міжнародних договорів і більше тисячі рекомендацій урядам; боротися з чинниками, що розділяють, якими є расизм і ксенофобія, нетерпимість – у сфері політики, культури або релігії – та дискримінація меншин.

Відповідно до ст. 10 Статуту органами Ради Європи є Комітет Міністрів і Парламентська (Консультативна) Асамблея. Їх роботу забезпечує Секретаріат, очолюваний Генеральним секретарем. У 1994 р. Комітетом Міністрів був заснований як консультативний орган Конгрес місцевої та регіональної влади Європи. Найважливішу роль у реалізації цілей Ради Європи відіграє Європейський Суд з прав людини.

Комітет Міністрів формується відповідно до принципу суверенної рівності держав і складається з представників держав-членів організації. Згідно зі ст. 13 Статуту Ради Європи Комітет Міністрів є органом, який діє від імені Ради Європи. На думку більшості експертів, саме Комітет Міністрів є вищим органом РЄ, про що в Статуті цієї організації чітко не вказано. На

---

¹² Див. ресурс: <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=47pays1europe&l=ru>

рівні міністрів закордонних справ Комітет збирається, зазвичай, два рази на рік.

У зв'язку з тим, що в Раді Європи відсутній виконавчий орган, при Комітеті Міністрів діє **Комітет представників міністрів закордонних справ**. Він є постійно діючим органом і наділений правом приймати постанови від імені Комітету Міністрів практично з усіх питань, які входять до компетенції Ради Європи, що не типово для допоміжних органів міжнародних організацій.

Парламентська Асамблея є дорадчим органом Ради Європи. Асамблея вправі обговорювати і давати рекомендації з будь-якого питання, що відноситься до компетенції Ради Європи. Вона організує конференції, колоквиуми та відкриті парламентські слухання, обирає Генерального Секретаря та його заступника, керівника апарату Асамблеї і суддів Європейського суду з прав людини.

За юридичною природою Парламентська Асамблея є органом парламентського типу, оскільки в основу її формування закладений принцип пропорційного представництва. Кількість представників від кожної держави (від 2 до 18) залежить від чисельності її населення. Від України – 12 представників.

8. Співдружність Незалежних Держав (СНД): установчі документи, особливості міжнародно-правового статусу, головні органи

Співдружність Незалежних Держав (СНД) була заснована на підставі низки міжнародно-правових договорів. Основними з них є Угода про створення СНД від 8 грудня 1991 р.¹³, Протокол¹⁴ до цієї Угоди та Алма-Атинська декларація від 21 грудня 1991 р.¹⁵, Угода про координаційні

---

¹³ Угода набрала чинності окремо для кожної сторони (з моменту її ратифікації); для України – з 10 грудня 1991 р.

¹⁴ Протокол є складовою частиною Угоди про створення СНД від 8 грудня 1991 р.

¹⁵ Декларація набрала чинності, у тому числі і для України, 21 грудня 1991 р.

інститути СНД від *21 грудня 1991 р.*¹⁶, а також Тимчасова угода про Раду глав держав та Раду глав урядів СНД від *30 грудня 1991 р.*¹⁷. Ці угоди заклали підвалини міжнародно-правового регулювання діяльності нового міждержавного об'єднання у перші роки його існування. Їх головна відмінність від установчих актів багатьох міжнародних організацій полягає в тому, що вони визначили не тільки умови діяльності нового об'єднання як нового міждержавного інституту, але й принципи взаємовідносин колишніх радянських республік як нових незалежних держав. Зокрема у ст. 5 Угоди про створення СНД від *8 грудня 1991 р.* вказано, що «Високі Договірні Сторони визнають і поважають територіальну цілісність одна одної і недоторканність існуючих кордонів у рамках Співдружності».

Оскільки в подальшому країни СНД мали різні погляди щодо основних векторів свого геополітичного співробітництва, не всі з них погодилися на поглиблену інтеграцію, яку згодом запропонував Статут СНД, прийнятий на засіданні Ради глав держав *22 січня 1993 р.*¹⁸. У зв'язку з тим, що одні країни залишилися учасниками попередніх угод, а інші приєдналися до Статуту, в межах СНД склалася ситуація, коли частина країн прийняла на себе повний обсяг прав та обов'язків за документами СНД, а решта країн – обмежений, тобто неповний. Вважається, що перші країни стали повними членами СНД, а інші – неповними, яких частіше називають «країнами – учасницями СНД». Україна відноситься саме до останніх, тому що вона підписала перші установчі угоди, але відмовилася від приєднання до Статуту Співдружності.

Існує декілька позицій щодо міжнародно-правового статусу СНД. Багато фахівців вважає, що Співдружність – це міжнародна міжурядова організація. Аналогічну позицію зайняв Економічний суд СНД у своєму консультативному висновку № 01-1/2-98 від *28 червня 1998 р.* Але, на наш погляд, більш переконливою є думка, що СНД – це міждержавне об'єднання,

---

¹⁶ Угода набрала чинності, у тому числі і для України, *21 грудня 1991 р.*

¹⁷ Угода набрала чинності, у тому числі і для України, *30 грудня 1991 р.*

¹⁸ Статут СНД набрав чинності окремо для кожної з країн-учасниць (зокрема, для Республіки Молдова, що стала останньою, – *27 червня 1994 р.*).

яке ще не має власної міжнародної правосуб'єктності. Так, практика СНД щодо укладання міжнародних договорів від власного імені є вкрай недостатньою. Фактично вона обмежена кількома угодами окремих органів СНД з державами, на території яких розташовано штаб-квартири СНД. До теперішнього часу майже повністю відсутня система договірних правових та політичних відносин з державами-членами, державами-нечленами та міжнародними організаціями. Мізерна практика щодо відстоювання власної позиції СНД на міжнародній арені. Зазначимо, що в доктрині міжнародного права такого роду міждержавні об'єднання іменують як «параорганізації» або «квазі-організації». Але не виключено, що згодом ситуація може змінитися і міжнародна правосуб'єктність СНД набуде більш переконливих рис, як це відбулося із ОБСЄ, яка поступово пройшла шлях від постійно діючої міжнародної конференції до міжнародної міжурядової організації.

Відповідно до ст. 2 Статуту метою СНД є здійснення співпраці у політичній, економічній, екологічній, гуманітарній, культурній та інших галузях; утворення загального економічного простору; забезпечення прав та основних свобод людини відповідно до загальновизнаних принципів міжнародного права та документів ОБСЄ; співробітництво між державами-членами в забезпеченні міжнародного миру та безпеки та здійсненні роззброєння; взаємна правова допомога та співробітництво в інших галузях правових відносин; мирне вирішення спорів та конфліктів між державами СНД.

Інституційна структура СНД вельми розгалужена. Всього у межах Співдружності утворено 82 органи, у тому числі 66 органів галузевого співробітництва. Головними органами є Рада глав держав, Рада глав урядів, Рада міністрів закордонних справ, Економічна рада, Економічний суд, Міжпарламентська Асамблея, Рада постійних уповноважених представників держав-учасниць, Виконавчий комітет.

Вищим органом Співдружності є **Рада глав держав**. До її компетенції віднесено обговорення та вирішення принципових питань діяльності держав-

членів у галузі їх спільних інтересів. Збирається на засідання двічі на рік. **Рада глав урядів** координує співробітництво виконавчої влади держав-членів в економічній, соціальній та інших сферах загальних інтересів. Збирається на засідання чотири рази на рік. Рішення обох органів приймаються консенсусом. Будь-яка держава може проголосити про свою незацікавленість у тому чи іншому питанні, що не буде розглядатися як перешкода для прийняття рішення.

Рада міністрів закордонних справ є основним виконавчим органом СНД, який в період між засіданнями Ради глав держав і Ради глав урядів забезпечує співробітництво у зовнішньополітичній діяльності держав – учасниць СНД щодо питань, які становлять спільний інтерес. Забезпечує реалізацію їхніх рішень. Рішення приймаються за загальної згоди.

Економічна рада СНД – основний виконавчий орган СНД, який забезпечує виконання угод, прийнятих у межах СНД, рішень Ради глав держав і Ради глав урядів щодо формування та функціонування зони вільної торгівля та других питань соціально-економічного співробітництва об'єднання.

Економічний суд – орган для розгляду спорів за заявами держав – учасниць СНД та інститутів Співдружності, а також тлумачення питань юридичного характеру.

Міжпарламентська Асамблея забезпечує співробітництво парламентів держав – учасниць СНД; проводить консультації та розробляє спільні пропозиції в сфері діяльності національних парламентів СНД.

Виконавчий комітет – це постійно діючий виконавчий, адміністративний та координуючий орган СНД. Його очолює **Виконавчий секретар СНД**.

Робочою мовою Співдружності є російська мова (ст. 33 Статуту). Місцем перебування більшості постійно діючих органів СНД є м. Мінськ (Республіка Беларусь).

Литература

Баймуратов М. А., Мелинишин В. Б., Волошин Ю. В. Организация Объединённых Наций в условиях глобализации: вопросы модернизации и повышения эффективности деятельности / Под ред. засл. деятеля науки и техники Украины, д.ю.н., проф. Баймуратова М. А.: Монография. – Москва : ТрансЛит, 2008. – 272 с.; Кононова К. О. Санкционные резолюции Совета Безопасности ООН и их имплементация в национальных правовых системах государств-членов: монография / К. О. Кононова; науч. ред. В. С. Иваненко. – Москва : Волтерс Клувер, 2010. – 288 с.; Нешатаева Т. Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. – Москва : Дело, 1998. – 272 с.; Моравецкий В. Функции международной организации / под ред. Г. И. Морозова; пер. с польск. Г. Б. Борин, Н. Г. Прудникова. – Москва, 1976. – 384 с.; Мутагиров Д. З. Международные политические институты: актуальные проблемы истории и теории: учеб. пособие / Д. З. Мутагиров. – Москва : Университетская книга; Логос, 2009. – 384 с.; Шibaева Е. А., Поточный М. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций : учеб. пособие. – 2-е изд. – Москва : Изд-во МГУ, 1988. – 192 с.